

Klart språk i Norden

Titel:	Islandsk klarsprog som forskningsområde	
Forfatter:	Ari Páll Kristinsson	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2014, s. 41-44	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© 2014 Författarna och Nätverket för språknämnderna i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Ari Páll Kristinsson

Islandsk klarsprog som forskningsområde⁵

Nedenfor bliver der præsenteret nogle overvejelser om forskningsstatus i Island inden for klarsprogsområdet, og der bliver stillet – men ikke svaret på – en række spørgsmål af generel karakter om klarsprog som forskningsfelt, for siden at drøfte nogle bestemte problemstillinger der kan anses som relevante i islandsk sammenhæng.

Manglende forskning(sinteresse)

Der findes i virkeligheden ingen forskning i islandsk klarsprog, dvs. i den forstand at man kan henvise til den som rigtig klarsprogsforskning på et tilstrækkelig højt niveau. Der findes hverken (a) omfattende stilundersøgelser i fx forvaltningssproget, eller (b) omfattende kvantitative opinionsundersøgelser hvor man har prøvet at vurdere om almenheden oplever at det er let↔svært at forstå offentlig sprogbrug, og (c) man har heller ikke forsket i om der findes bestemte tiltag hos fx enkelte institutioner, firmaer eller ministerier for at målbevidst gøre sprogbrugen lettere tilgængelig, og om disse tiltag eventuelt var effektive eller ej. Resultater fra undersøgelser af en eller flere af ovennævnte tre forskningstyper kunne naturligvis hjælpe til at danne et bedre og mere solidt videnskabeligt grundlag for vurderinger og overvejelser om det ville være ønskværdigt med bestemte klarsprogstiltag i Island, og eventuelt i hvor stor grad, og på hvilke områder, og også for at pege på områder der kræver videre forskning.

Der findes en række spørgsmål som det er vigtigt at overveje inden man går videre i klarsprogsforskningen. Det gælder i hvert fald for det islandske sprog- og forsknings-samfund hvor man ikke har nogen forskningstradition at bygge på inden for dette område. Jeg har ikke svarene, kun spørgsmålene:

Hvilke forskningsspørgsmål er de vigtigste? Hvorfor? Hvilke metoder bør bruges?

5 Teksten bygger på mit indlæg på et seminar om klarsprogsforskning i Norden, København, 8. maj 2012, arrangeret af den nordiske klarsprogsgruppe og Nordisk Sprogkoordination.

Hvilke teoretiske modeller har man som udgangspunkt? Hvilken uddannelse kræves der hos dem der forsker i klarsprog? Hvilken fare er på færde når ”interessegrupper” (ministerier, kommuner, statens institutter, firmaer) bidrager til eller betaler for forskningen i ”deres egen” sprogbrug? Hvilke forskningsfunds eller forskningsinstitutter anser denne slags forskning som vigtigt videnskabeligt arbejde? Hvilke videnskabsfag tilhører klarsprogsforskningen? Drejer det sig først og fremmest om lingvistik og kun i mindre grad om andre fag, fx jura, statsvidenskab, management, projekt management, business, public relations, psykologi, pædagogik osv.? Bør specialister fra de forskellige fagområder inddrages til tværfaglige forskningsprojekt?

Når det gælder institutter som beskæftiger sig bl.a. med sprogplanlægningsforskning på korpusområdet så er det rimeligt at spørge om de har anset klarsprog for en (viktig) forskningsopgave eller ikke. For Islands vedkommende har man faktisk nylig fået et slags svar på dette spørgsmål. I Árni Magnússon-instituttet for islandske studiers strategiarbejde i årene 2006–2010 har man nedprioriteret (helt bogstavelig: nederste plads) klarsprog som indsats- og forskningsområde i instituttets regi. Resultatet blev bekræftet på et institutmøde i efteråret 2010, og det blev endnu igen formelt bekræftet tidlig i 2011.

Instituttets resultat udtrykker efter min mening den traditionelle generelle holdning i det islandske sprogsamfund. Holdningen kan beskrives således: Det er fremover vigtigt indenfor korpusplanlægningen at lægge vægt på *leksikalsk purisme*, og også på *god sprogbrug* – men man er ikke begejstret for at styrke *klarsprog* som et særligt sprogligt forsknings- og indsatsområde.

Relevante klarsprogsproblemstillinger

Man kan sagtens hævde at den almindelige holdning inden for den offentlige sprogdiskurs i Island er at en af de mange fordele med *leksikalsk purisme* er at den fremmer *klar sprogbrug*. Et tydeligt eksempel på dette synspunkt finder man hos juraprofessor Sigurður Línal (1988):

Sú hreintungustefna sem miðar að því að varðveita móðurmálið stuðlar að festu og samhengi tungunnar. Hefur það ótvírætt gildi fyrir alla skipulega stjórnarhætti. Auk þess ber að hafa í huga að orð af innlendum uppruna eru einatt gagnsæ, þannig að hver maður, sem málið kann, getur skilið þau. Þetta stuðlar að því að tungan verði sameign allrar þjóðarinnar og hlýtur að auðvelda upplýsingamiðlun. Skynsamleg hreintungustefna er því tvímælalaust líkleg til að bæta stjórnarsýslumálið sem upplýsingamiðil til almennings. (1988: 17)

Indholdet i citatet oven for er stort set følgende: Sproglig purisme værner om natio-

nalsproget og som følge heraf så bidrager purismen til fasthed og til godt organiseret regerings- og ledelsespraksis, også fordi indenlandsk ordmateriale er transparent og let forståeligt for almindeligheden, og det gør informationsformidlingen lettere. Det er derfor uden tvivl sandsynligt at ”fornuftig sprogpurisme” forbedrer statsforvaltningens sprog som redskab for informationsformidling, mener juraprofessor Sigurður Línal. Han sætter her ord på den dogmatiske holdning inden for islandsk sprogideologi der forbinder *leksikalsk purisme* og *klarsprog*.

Naturligvis er det ikke tilstrækkeligt at lægge kun vægt på puristisk ordforråd. Det kræves også *god sprogbrug*, ifølge den herskende sprogideologi. Hvad indebærer dette begreb i islandsk sammenhæng? Indenfor den islandske sprogrøgt betyder *god sprogbrug* bl.a. at man skriver korte meninger og bruger andre stilistiske virkemidler som man kender fra den klassiske sagastil, og at man respekterer iøvrigt de grammatiske normer for litterært norrønt og yngre standard islandsk. Den traditionelle dogma foreskriver med andre ord at klare og tydelige tekster er en naturlig følge af *god sprogbrug*. Dette er forklaringen på at det ikke har været indlysende for islændingene at de bør lægge vægt på *klarsprog* som et oplagt særligt indsatsområde – man har ikke været overbevidst om at det tilføjer noget som helst nyt til de nuværende anstrengelser for *god sprogbrug* (herunder naturligvis *klar sprogbrug*) i skolerne, i redaktionerne, i firmaerne osv.

Den reserverede holdning til klarsprogsarbejde som et særligt og vigtigt felt indenfor sprogrøgten er alligevel nu blevet forsigtigt ”udfordret” i en ny sproglov i Island. Dette er et eksempel på en atypisk proces i islandsk sprogplanlægning, dvs. vi har her at gøre med et eksempel på at lovgivningen er tidligere ude end samfundets ideologier. Altinget vedtog nemlig i 2011, bl.a. efter svensk forebillede, en lov om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status. Lovens 10. paragraf foreskriver: *Mál það sem er notað í starfsemi ríkis og sveitarfélaga eða á vegum þeirra skal vera vandað, einfalt og skýrt* (Alþingi 2011). Dette betyder omtrent: Hos staten og kommunerne bør man bruge godt, enkelt og klart sprog. Der er alligevel ikke alle der fortolker paragraffens indhold på samme måde, især når det gælder begrebet *einfalt* ’enkelt’, fordi det er jo indlysende at offentlige dokumenter ofte behandler meget indviklede sager.

Det har ikke været en prioritet i Island at forske i hvor klar↔uklar den offentlige sprogbrug er, med øje på hvilke sproglige faktorer der muligvis virker hæmmende for modtagernes forståelse af teksterne. Men måske skabes der netop nu på Island et lidt bedre grundlag for denne type forskning. Man kan nu, siden 2011, fx henvise til den ovennævnte lovparagraf om *godt, enkelt og klart sprog*, og pege på at det kræves forskningsgrundlag for at kunne implementere lovens bestemmelse på dette område. En anden faktor er også vigtig i denne sammenhæng, dvs. at stemningen i Island efter det økonomiske, politiske og moralske kollaps i oktober 2008, var stærkt præget af kravet

for et mere solidt og gennemskueligt demokrati, de almindelige borgeres deltagelse i beslutninger, forøget computer literacy og informationsformidling gennem internet, og kravet for en fornyet islandsk forfatning hvor en af argumenterne netop var at folket behøver en folkelig forfatning (som ikke kun er en oversat kopi af den danske forfatning): ”en forfatning som det ikke er kun jurister der forstår”.

Som jeg allerede har været inde på, så mangler der empiriske klarsprogsforskningsresultater i Island der har sprogbrug og sprogforståelse som udgangspunkt. Men jeg vil afslutningsvis pege på at der findes tilgængelig en hel del materiale som det kan være meget nyttigt at forske i i klarsprogssammenhæng. Her tænker jeg på materiale som hovedsagelig er af anekdotisk og ideologisk natur, og som nødvendigvis bygger på sprogbrugernes fornemmelse og deres subjektive vurderinger. Denne type materiale bør ikke undervurderes, fordi det ikke drejer sig her om noget ”opspind” men tværtimod bygger det på og genspejler et eller andet som er til stede i den sproglige virkelighed hos de mennesker der danner sprogsamfundet, og det kommer til udtryk i den offentlige diskurs om sprog og sprogbrug. Derfor er det interessant i sig selv som forskningsobjekt. Det kan fx dreje sig om påstand af denne her slags: *det er svært at forstå myndighedernes, lægernes, juristernes ... sprog*, dvs. påstand der ikke nødvendigvis er blevet bekræftet empirisk men beskriver alligevel en fornemmelse der må have en eller anden forklaring. Forskernes opgave er at analysere denne slags påstand nærmere ud fra forskellige vinklinger.

Det er vigtigt at studere den islandske (såvel som hele den nordiske) *diskurs* som har med klarsprog på en eller anden måde at gøre. Selve diskursen danner et forskningsgrundlag, og analyser af den kan også fungere som vejledninger inden vi tager beslutninger om anden slags forskning.

Jeg afslutter med tre eksempler på emner som det kan være frugtbart at se nærmere på for det islandske sprogs vedkommende: den holdning at *leksikalsk purisme* modvirker *uklar sprogbrug*; at *dårlig sprogbrug* gerne defineres bl.a. med henvisning til *uklar sprogbrug*; påstande om fx *substantivsygdommen* som man har henvist til i den sproglige diskurs om *uklar sprogbrug*, på trods af at man ikke har dokumenteret at der findes en sammenhæng mellem hyppig brug af substantivkonstruktioner i islandsk og dårlig tekstforståelse.

Referencer

- Alþingi. 2011. *Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls*.
Sigurður Línal. 1988. Málfar og stjórnarfar. *Málfregnir* 3:12–18.